

1986-05-05

OMRÅDE AV RIKSINTRESSE FÖR NATURVÅRD I NORRBOTTENS LÄN
BD 46/AC 25 BYSKE ÄLV, ARVIDSJAURS OCH SKELLEFTEÅ KOMMUNER
(3 DELOMRÅDEN)

<u>Karta:</u> 23K NV	23K SO	<u>Läge:</u>	<u>Area:</u> 42 000 ha
23K NO	24I	24J SV	varav 33 000 ha land
24J NV			och 9 000 ha vatten

Naturgeografisk region:

29a Kustslätt och dalar kring norra Bottenviken
30a Norrlands vågiga bergkullterräng med mellanboreala skogsområden
32c Norra Norrlands barrskogsområden och bergkullslätter

Vattendragsregion: Norrlands skogsälvar.

Landskapsformer: Vågig bergkullterräng, kullig terräng.

Terrängformer: Flyggberg, rullstensås, isranddelta, (is)älvsterrasser, forsar, nipor, raviner, flätflod, meanderlopp, delta, strandvallar.

Vegetationstyper: Tallskog, granskog, blandskog, lövskog, strandvegetation i sjöar och vattendrag.

Intresseaspekter (ej rangordnade): G B H L Z K F

Urvalskriterier (förutsättningar för områdets naturvärde):

A Framstående exempel på skogsälv, som särskilt väl visar natur- och kulturlandskapets utveckling, processer och ekologiska samband.

B Naturlig, väsentligen opåverkad skogsälv.

C Sårbara biotoper och arter.

E Särpräglade, märkliga former.

Stödkriterier (ej rangordnade): representativitet, kontinuitet, nyckelområde, naturlighet, mångfald, sårbarhet, säregenhet, märklighet, betydelse för fauna och flora.

Nyckelord: Skogsälv, formrik, artrik, sårbar, lax, öring, utter, processer, former.

Förutsättningar för att områdets naturvärde skall bibehållas:

är att karaktären av oexploaterad skogsälv bibehålles, skogsbruket bedrivs med naturvårdshänsyn och hävden av odlingsbygderna i älvdalen fortsätter.

1986-05-05

BD 46/AC 25

Värdet kan påverkas negativt av: industrianläggningar, vattenreglering, bortledning av vatten, avloppsutsläpp, omfattande kalavverkning, skogsplantering i odlingsbygder.

Planering och säkerställande:

U-område 3 i kommunöversikt för Arvidsjaurs kommun (1977)
Områdesplan krävs i förslag till kommunöversikt för Skellefteå kommun (1984)
Skydd för landskapsbilden i Västerbottens län
Naturreservat planeras för Fällforsområdet och Åselet (delar av AC 25.2)
Åselet bedöms som internationellt betydelsefullt flodslätt- och deltaområde (förslag 1982 från statens naturvårdsverk till Europarådets naturresurs- och naturvårdskommitté)

Området berör område av riksintresse för kulturminnesvård nr K AC ...

Områdets huvuddrag:

Byskeälven är vid sidan av Råneälven den största av de svenska skogsälvarna. Den rinner upp i det inre av mellersta Lappland (Norrbottens län) och mynnar i havet vid Byske mellan Skellefteå och Piteå i Västerbottens län. Älven är ca 20 mil lång och helt orörd av vattenkraftutbyggnad.

Terrängen kring Byskeälven är övervägande flack, dock inte så flack som kring Åbyälven. Älvens omgivning är en bergkullslätt i väster, vågig bergkullterräng längs älvens mellersta del och lågkullig terräng i kustområdet. Älvens lopp är rakt till slingrande med en meandersträcka från Åselet till strax nedom Fällfors. De största selen är Kåtasélet, Garaselet och Åselet. Långa forssträckor finns mellan Garaselet och Åselet samt nedströms Fällfors till mynningen.

Från trakten nedströms Myrheden mot Åselet ligger vid högsta kustlinjen (HK) det s k Byskeälvsfältet som är en isälvbildning av randdeltatyp. Nedströms Åselet fortsätter samma sedimentkomplex med finkorniga, sandiga avlagringar bestående av deltabildningar med mycket stort geovetenskapligt naturvärde.

Det största värdet är knutet till området från Åselet till trakten nedströms Fällfors något under HK. Stora sedimentmängder har fyllt ut dalgången och successivt bildat nya deltan allt längre nedströms. De har senare successivt skurits igenom av älven, varvid bildats erosionsbranter, terrassytor och forssträckor där lokala trösklar blottats. Ett stort antal holmar ligger i de gamla deltaområdena uppströms Åselet, de allra flesta (ett hundratal) i själva Åselets ännu aktiva delta.

Nedströms Åselet går ett intressant meanderlopp med avskurna meanderbögar och älvvallformer. Aldre meandergenerationer på högre nivåer, 50 m höga nipor, imponerande ravinbildningar, dynamråden (nära Fällfors), övergivna

1986-05-05

BD 46/AC 25

meanderlopp, döda fall (mellan Fällfors och Hällfors) och strandvallar ger dalgången en märklig särprägel på denna sträcka.

Älven omges av framför allt tallhedar. Jordbruksbygder förekommer längs hela älven och upptar de största arealerna nedanför HK. Små myrar finns spridda. Älvstränderna är relativt låga (ca 2 m). De flacka moränstränderna ovanför HK har artrik och välzonerad vegetation karakteriserad av överst lövträdsbårder följda av smala videbälten med fältskikt av ris och gräs samt längst ned smala starrbälten. De smala och branta sedimentstränderna vid brinkarna nedströms HK är däremot artfattiga och saknar tydliga zoner. Övergivna och ibland förbuskade strandslättermarker finns längs större delen av älven. Vattenvegetationen är riklig nedströms källsjöarna, särskilt i sel, vikar och lugnflytande vatten.

Kärlväxtfloran (minst 250 kärlväxtarter) för Byskeälven är väl så artrik som för motsvarande delar av fjällälvarna. Vanligt mannagräs och skogsolvon är exempel på i Norrland sällsynta växter, som förekommer längs älven.

Byske älv hyser ett av Sveriges starkaste bestånd av den utrotningshotade uttern, som påverkas mycket negativt av bl a vattenkraftutbyggnad. Faunistiskt är även fiskfaunan mycket intressant. Byske älv är en av de få skogsälvar som har ett intakt lax- och havsöringsbestånd.

Byskeälvens dalgång är från arkeologisk synpunkt en av de mest intressanta älvdalarna i Västerbotens län.

Älvfåran har delvis restaurerats efter flottningen. Därvid har vissa anläggningar tagits bort för att främja fiske och friluftsliv, medan andra bevarats som kulturhistoriska minnesmärken.

Värdeomdöme:

Byske älv är en av de få helt outbyggda skogsälvarna. Det största geovetenskapliga naturvärdet är knutet till området mellan Åselet och Fällfors, där stora sedimentmängder fyllt ut dalgången och bildat nya deltan, terrassytor, övergivna älvlopp etc, som ger en utomordentligt mångsidig bild av landskapets postglaciala utveckling och de processer som präglar en älvdal. Älven hör till de artrikare bland skogsälvarna och har en mångenstädes välutbildad strandvegetation med stor artrikedom. I älven förekommer den utrotningshotade uttern. Byske älv är ett viktigt reproduktionsvatten för lax och havsöring och har förbättrats som sådant genom restaurering efter flottningen. Från arkeologisk synpunkt är dalgången en av de mest intressanta i Västerbottens län.

Anmärkningar:

Det biologiska underlagsmaterialet bör kompletteras med inventeringar av flora och fauna.

1986-05-05

BD 46/AC 25

Referenser:

Rudberg, S, och Sundborg, Å, 1975: Vattendragen i norra Norrland. Naturgeografiska inst Uppsala universitet.

Viotti, A, 1979: Byske älv. Naturinventering. Länsstyrelsen i Norrbottens län, planeringsavdelningens rapportserie 1979:6.

Grelsson, G, och Nilsson, C, 1981: Byskeälvens växtvärld inom Västerboten. Länsstyrelsen i Västerbottens län Meddelande 1981:6.

Elvhage, C, 1983: Terrängåtergivning. En serie svenska experimentkartor. UNGI Rapport nr 59, Uppsala universitet (behandlar Fällforsområdet).

River plains and deltas of international importance in Sweden. Statens naturvårdsverk 1982, PM till Europarådets naturresurs- och naturvårds-kommitté.

Kulturhistorisk inventering av byarna Kåtaselets och Hembergets omgivningar, Jörns socken, Västerbotten. Nordarkeologi/Kulturnämnden i Skellefteå kommun.

Kulturlandskap och älvdalar 3. Riksantikvarieämbetets rapport 1979:2.

1986-05-05

DELSTRÄCKA AV RIKSINTRESSE FÖR NATURVÅRD I NORRBOTTENS LÄN
BD 46.1 BYSKEÄLVEN: KÄLLSJOARNA T O M KILVER, ARVIDSJAUR KOMMUN

Karta: 24I 24J NV, SV Läge: Area: 10 000 ha
varav ha land
och ha vatten

Naturgeografisk region: Se BD 46.

Landskapsformer: Bergkullslätt, älvdal, insjölandskap.

Terrängformer: Rullstensås.

Vegetationstyper: Tallskog, granskog, lövskog, barrskog, myrar, sjöar och vattendrag.

Intresseaspekter (ej rangordnade): Se BD 46.

Urvalskriterier (förutsättningar för områdets naturvärde): Se BD 46.

Förutsättningar för att områdets naturvärde skall bibehållas: Se BD 46.

Planering och säkerställande: Se BD 46.

Områdets huvuddrag:

Denna delsträcka omfattar källsjöarna Västra (Norra) Kikkejaure, Arvidsjaur sjön och Kilver. Terrängen runt sjöarna är av typ bergkullslätt.

På en nivå av 365,6 m ö h utbreder sig den 2 mil långa och ca 1 km breda sjön V Kikkejaure. I V Kikkejaures förlängning mot sydost ligger Arvidsjaur sjön (ca 11 km) och Kilver (ca 3,5 km). Sjöarna omges i stor utsträckning av relativt plana, ofta myrlänta marker. Undantagen finns främst i övre och nedre delen av området där bergens dominans i landskapet är starkare. Den genom Arvidsjaur sjön och Kilver löpande rullstensåsen ger upphov till ett mer eller mindre sammanhängande pärlband av uddar och öar. Sjön Kilver delas i det närmaste upp i två halvor av åsen. Dessa står i förbindelse med varandra endast genom ett 100 m brett sund.

Tallskogar med ris- och lavdominerad undervegetation dominerar i omgivningarna. I nära anslutning till älven kan blåbärsgranskog ta överhanden. Morän är det dominerande strandsubstratet. Blockstränder finns i exponerade lägen. Sandstränder finns framför allt runt Arvidsjaur sjön. Strandvegetationen är vanligen gles men på moränstränderna artrik. En luckig lövträdsbård av björk och al kantar mot skogen. Nedan denna växer spridda lapp- och grönvidebuskar tillsammans med ett gräsdominerat fältskikt av t ex krypven, blåttåtel och grenrör följt av starrbestånd eller låga örter och halvgräs. Forssträckorna mellan sjöarna kantas av högörtvegetation.

1986-05-05

BD 46.1

Vattenvegetationen är sparsam men bladvass- och sjösävbestånd samt sjöfräken finns närmast stränderna.

Kring Västra Kikkejaure finns ovanligt stora bestånd av höst-låsbräken på ett flertal ställen. Vid Arvidsjaursjön växer vanligt mannagräs vilket är mycket sällsynt i Norrlands inland.

Värdeomdöme:

Se BD 46.0/AC 25.0.

Anmärkningar:

Referenser:

- Viotti, A, 1979: Byske älv. Naturinventering. Länsstyrelsen i Norrbottens län. Planeringsavdelningens rapportserie 1979:6.
- Rudberg, S, & Sundborg, Å, 1975: Vattendragen i norra Norrland. Naturgeogr inst. Uppsala universitet.

1986-05-05

DELSTRÄCKA AV RIKSINTRESSE FÖR NATURVÅRD I NORRBOTTENS LÄN
BD 46.2/AC 25.1 BYSKEÄLVEN: FRÅN KILVER TILL HOBERGSFORSÉN (HK)
ARVIDSJAUR, SKELLEFTEÅ KOMMUNER

<u>Karta:</u> 24J SV, S0 24K SV 23K NV	<u>Läge:</u>	<u>Area:</u> varav och	ha ha land ha vatten
---	--------------	------------------------------	----------------------------

Naturgeografisk region: Se BD 46.

Landskapsformer: Vågig bergkullterräng, bergkullslätt, älvdal.

Terrängformer: Forsar.

Vegetationstyper: Barrskog, blandskog, myrar, sjöar och vattendrag.

Intresseaspekter (ej rangordnade): B G H Z

Urvalskriterier (förutsättningar för områdets naturvärde): Se BD 46.

Förutsättningar för att områdets naturvärde skall bibehållas: Se BD 46.

Planering och säkerställande:

Naturresevat är planerat för Åselet.

Området berör område av riksintresse för friluftsliv nr

och område av riksintresse för kulturminnesvård nr

Områdets huvuddrag:

Denna del av Byskeälven sträcker sig från Kilver i Norrbotten till högsta kustlinjen (HK) vid Hobergsforsén i Västerbotten. Terrängen kring denna sträcka utgörs övervägande av bergkullslätt ned ungefär till Myrheden, där en övergång sker till vågig bergkullterräng. Älvloppet är rakt till något slingrande. Älvsträckan närmast nedströms länsgränsen, t o m Garaselet, är relativt bred med ett flackt förlopp. Därefter är älven smal och har en lång rad forsar. Fallhöjden på sträckan är ca 85 km. Det största selet är Garaselet, närmast följt av Kåtaselet. Enstaka mindre holmar finns i älven, de flesta närmast nedströms länsgränsen.

De flacka till svagt undulerande omgivningarna domineras av tallskogsvegetation och små myrar. Närmast älvfåran är granen vanligare. Stränderna är låga (ca 2 m) och vanligen ganska smala. Strandssubstratet består mestadels av morän, i en del fall med påfört sediment och hyser en tydligt zonerad vegetation. Låga brinkar och glest bevuxna klipp- och blockstränder samt sandstränder finns i mindre omfattning.

1986-05-05

BD 46.2

Älvfåran kantas vanligen av örtrika eller försumpade strandskogar dominerade av tall eller gran och björk, längs sträckans nederdel med stort inslag av al. I den förre typen, som är vanligast vid forsarna, växer buskar som hägg, brakved, kanelros och tibast och ett fältskikt av t ex liljekonvalj, älgört, skogsnäva samt gräs som brunrör och grenrör. De sumpiga strandskogarna har risartade fältskikt. På den allra vanligaste typen av stränder åtföljs skogen av ljung, blåttåtel och, särskilt längs nedre delen av älvsträckan, även viden, grenrör och blodrot i ett övre bälte kantat nedåt av stultstarrbestånd mot ett glesnande bälte av t ex flaskstarr, sjöfräken och örter. Flackare stränder på finsediment, so finns främst vid selen har en artfattigare vegetation dominerad av lapp- och grönviden samt grenrör och utnyttjades förr som slåttermarker. Vattenvegetationen är riklig särskilt i vikar och lugnflytande områden. Vanliga arter är t ex nordnäckros, gul näckros, hårslinga och plattbladig igelknopp men även sjösäv, bladvass, ålnate och gräsrate finns i stora bestånd. Mellan Nyfors och Åselet är strandvegetationen artrikare än längs någon annan sträcka av Byskeälven. Sippervattenflöden här och där har gett utrymme för mer näringskrävande växtarter. Flera växtarter når här sin östgräns längs älven och Åselet hyser flera för älven ovanligare arter. Deltaområdenas holmar hyser ofta örtrika bland- eller lövskogar och de övergivna slåttermarkerna stadda i förbuskning har ofta kvar en artrik ängsflora.

Bäverån (BD) kantas längs forsarna av yppig högörtvegetation. Här ingår skogssäv som ett sällsynt element.

Kåtaselet (AC) har en tilltalande allmänkaraktär. Det omges av ett flackt tallskogslandskap. Stränderna har artrik, välzonerad vegetation. De stora bestånden av säv (en art som inte tål stora vattenståndsvariationer) mitt i selet är en karaktär som saknas i fjällälvarna.

Nedre Garaselet (AC) och forsarna närmast nedströms utgör centralnerven i ett vildmarksområde av hög klass. Selet har flacka stränder och förutom säv även stora vassbestånd i älvfåran. Forsarna omges av frodvuxna, art- och örtrika strandskogar med ovanliga arter som t ex örnbräken, här på sin enda kända växtplats längs Byskeälven inom Västerbotten.

Näsbergfallet (AC) är en attraktiv forssträcka med bl a klippspringevegetation, zonerad vegetation på flack moränstrand samt sippervattenflöden med näringskrävande växtarter som dvärglumner och björnbrod.

Hobergsforsen (AC) ligger vid HK. Här finns en osedvanligt rik förekomst av brakved.

Värdeomdöme:

Se BD 46.0/AC 25.0.

1986-05-05

BD 46.2

Anmärkningar:

Referenser:

Viotti, A, 1979: Byske älv. Naturinventering. Länsstyrelsen i Norrbottens län, planeringsavdelningens rapportserie 1979:6.

Grelsson, G & Nilsson, C, 1981: Byskeälvens växtvärld inom Västerbotten. Länsstyrelsen i Västerbottens län, Meddelande 1981:6.

Rudberg, S & Sundborg, Å, 1975: Vattendragen i norra Norrland. Naturgeogr inst, Uppsala universitet.

1986-05-05

DELSTRÄCKA AV RIKSINTRESSE FÖR NATURVÅRD I VÄSTERBOTTENS LÄN
AC 25.2 BYSKEÄLVEN: FRÅN HOBERGSFORSEN (HK) TILL MYNNINGSOMRÅDET
SKELLEFTEÅ KOMMUN

<u>Karta:</u> 23K NV, NO, SO	<u>Läge:</u>	<u>Area:</u>	ha
		varav	ha land
		och	ha vatten

Naturgeografisk region:

29a, 30b, 32c

Landskapsformer: Vågig bergkullterräng, älvdal.

Terrängformer: Flyggberg, forsar, meandersträckor, nipor, älvterrasser, torrdalar, randdelta, raviner, strandvallar, dyner.

Vegetationstyper: Barrskog, blandskog, lövskog, sjöar och vattendrag.

Intresseaspekter (ej rangordnade): B G H Z

Urvalskriterier (förutsättningar för områdets naturvärde): Se BD 46.

Förutsättningar för att områdets naturvärde skall bibehållas: Se BD 46.

Planering och säkerställande: Naturreservat är planerat för Fällfors-området med Maraälтан.

Områdets huvuddrag:

Terrängen från högsta kustlinjen till någon mil nedströms Fällfors utgörs av vågig bergkullterräng och älven har en mer sammanhängande dal. I trakten av Hällfors blir terrängformerna successivt flackare och övergår till låg kullig terräng. Glaciala brantformer är måttligt välutbildade, men enstaka flyggberg finns, som i trakterna uppströms Fällfors. Älvloppet är svagt slingrande till Åselet varefter följer en meandersträcka som når sin mest extrema utformning kring Fällfors. Någon halvmil nedströms Fällfors blir älven åter slingrande för att den sista halvmilen till mynningen vara relativt rak. De flesta forsar finns mellan högsta kustlinjen (HK) och Åselet, samt längs sträckan mellan Fällfors och havet. Totalt faller älven ca 210 m på denna sträcka.

Det utan tvekan största naturvärdet inom Byskeälven är knutet till området fr o m Åselet t o m trakten nedströms Fällfors. Älvsträckan ligger något under HK. Stora sedimentmängder har fyllt ut dalgången och bildat nya deltan allt längre nedströms i dalgången, deltan som senare successivt skurits igenom av älven, varvid bildats erosionsbranter, terrassytor och forssträckor där lokala trösklar blottats. Ett stort antal holmar finns i de gamla deltaområdena, uppströms Åselet, de allra flesta (ett hundratal) i själva Åselets ännu aktiva delta.

1986-05-05

Nedströms Åselet finns ett intressant meanderlopp med avskurna meanderbågar och älvvalls morfologi. Aldre meandergenerationer på högre nivåer, 50 m höga nipor, imponerande ravinbildningar, dynamråden (nära Fällfors) övergivna meanderlopp med döda fall (mellan Fällfors och Hällfors) och strandvallar ger sträckan en klar särprägel.

Även denna del av älven omges företrädesvis av tallskogar. Terrasslandskapet nedströms Åselet är dock uppodlat längs långa sträckor av älven med ökande andelar ned mot kusten. Brinkarna är ofta skogsbevuxna av både barrskog, blandskog och ren lövskog. Oftast är lövinslaget större i brinkarnas nedre delar. Här kan fältskiktet vara örtrikt och liljekonvalj är en vanligt förekommande art. Aktivt eroderande brinkar med sparsam vegetation finns flerstädes. Stränderna är vanligen smala med otydligt zonerad och relativt artfattig vegetation. Där bälten förekommer, t ex på ackumulationsstränder i meandrarnas innersvängar, finns överst en lövträdsbård nedåt avlöst av grönvidebuskar och höga gräs, främst grenrör. Ytterst finns smala bälten av starr, vanligen styltstarr och vass-starr. Vattenvegetationen är ställvis riklig längs stränderna och i vikar med bl a sjöfräken, sjösäv, flytbladsväxter (näckrosor, igelknopp, kranssvalting) och långskottväxter (gäddnate, hårslinga). Kranssvalting finns här och var mycket rikligt. Korvsjöarna i meanderområdena har likartad vattenvegetation. Låga terrasser och flacka strandpartier har tidigare slättats men är nu övergivna och vissa har förbuskats.

Sträckan Nyfors-Åselet utgör nedre Byskeälvens botaniskt sett mest högklassiga objekt. Här finns deltaområden och "braided-river" system. Vegetationen präglas av häftig isgång och tidigare slätterbruk. Stränderna har den största samlade artrikedomen för Byskeälven inom Västerbotten. Här finns ängsrúa (relativt sällsynt i Fennoskandien) i en av de rikligaste förekomsterna längs älven.

Krångsvarvet är en liten fors omgärdad av höga brinkar. Den har en tilltalande allmänkaraktär och en myckenhet av vattenväxter.

Fällforsen är älvens största fors. Här finns örtrika strandskogar, växtrika lugnvattenområden och korvsjöar. Forsen avslutas med ett litet delta. Marravälitan är en kraftigt eroderande ravin i en meanderbåge strax nedströms forsén.

I Holmforsen finns holmar med förnämlig örtskog med bl a Byskeälvens enda kända växtplats för skogsolvon (sällsynt i Norrland).

Aftonsmorforsen har strandskogar med bl a älvens kanske rikaste förekomst av strutbräken.

Treholmsforsen omges av en kulturpräglad vegetation där framför allt en betad strandskog av gråal och björk med riklig förekomst av maj- och strutbräken utgör ett ovanligt inslag längs älven.

1986-05-05

AC 25.2

Värdeomdöme:

Se BD 46.0/AC 25.0.

Anmärkningar:

Referenser:

Grelsson, G & Nilsson, C, 1981: Byskeälvens växtvärld inom Västerbotten. Länsstyrelsen i Västerbottens län, Meddelande 1981:6.

Rudberg, S & Sundborg, Å, 1975: Vattendragen i norra Norrland. Naturgeogr inst, Uppsala universitet.